

A Kárpát-medencei tehetséggondozás
jó gyakorlatai

GÉNIUSZ KÖNYVEK

A Gényusz Könyvtár a Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége által koordinált Magyar Gényusz Program keretében megjelentetett kötetek alkotják. A sorozat célja, hogy széles körű, átfogó segítséget és eligazítást adjon a tehetség gondozás ügyében tevékenykedő szakembereknek és segítőknél.

A SOROZAT KÖTETEI

1. M. Nádasi Mária: Adaptív nevelés és oktatás
2. Revákné Markóczi Ibolya–Futóné Monori Edit–Balogh László: Tehetségfejlesztés a biológiatudományban
3. Vancsuráné Sárközi Angéla: Drámapedagógia a tehesség gondozásban (2. kiadás)
4. Szivák Judit: A reflektív gondolkodás fejlesztése
5. Czimer Györgyi–Balogh László: Az irodalmi alkotótevékenység fejlesztése
6. M. Nádasi Mária: A projektoktatás elmélete és gyakorlata
7. Balogh László–Mező Ferenc: Tehességpontok létrehozása, akkreditációja
8. Orosz Róbert: A sporttehetség felismerésének és fejlesztésének pszichológiai alapjai
9. Turmezeyné Heller Erika: A zenei tehetség felismerése és fejlesztése
10. Kirsch Éva–Dudics Pál–Balogh László: A tehesség gondozás lehetőségei fizikából
11. Mező Ferenc–Kiss Papp Csilla–Subicz István: Képzőművész tehettek gondozása
12. Gyarmathy Éva: Hátrányban az előny – A szociokulturálisan hátrányos tehettek esetek
13. Bohdaneczkyne Schág Judit–Balogh László: Tehesség gondozás a közoktatásban a kémiatudományban
14. Inántszy-Pap Judit–Orosz Róbert–Pék Győző–Nagy Tamás: Tehetség és személyiségfejlesztés
15. Kovács Gábor–Balogh László: A matematikai tehetség fejlesztése
16. Csernoch Mária–Balogh László: Algoritmusk és táblázatkezelés – Tehesség gondozás a közoktatásban az informatika területén
17. Gordon Győri János (szerk.): A tehesség gondozás nemzetközi horizontja, I.
18. Gordon Győri János (ed.): International Horizons in Talent Support, I.
19. Bodnár Gabriella–Takács Ildikó–Balogh Ákos: Tehességmenedzsment a felsőoktatásban
20. Balogh László–Mező Ferenc–Kormos Dénes: Fogalomtár a tehességpontok számára
21. Polonkai Mária (szerk.): Tíz jó gyakorlat a hazai tehesség gondozásban
22. Mönks, F. J.–Ypenburg, I. H.: Ha tehettek a gyerekek...
23. Pappné Gyulai Katalin–Pakurár Miklósné: A debreceni példa
24. Dávid Imre: „Jó szóval oktasd...”
25. F. Gagné: A tehetségfejlesztés nemzetközi horizontja az esélyegyenlőség szemszögéből

A KÁRPÁT-MEDENCEI TEHETSÉGGONDOZÁS JÓ GYAKORLATAI

Szerkesztette: Demeter József

Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége, 2012

Készült az „A Budapesti Európai Tehetségközpont működtetésével kapcsolatos feladatok ellátása” című (NTP-EU-M-12) kódszámú pályázat keretében.

Az Emberi Erőforrások Minisztériuma megbízásából az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet és a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium Wekerle Sándor Alapkezelő által meghirdetett pályázat a Munkaerő-piaci Alap képzési alaprészenek terhére valósul meg.

Európai Tehetségközpont
Budapest

Nemzeti
Tehetség Program

A szakmai tartalomért a szerzők felelősek.

© András Szilárd, Bereczki Kinga, Berszán István, Cseri Ilona, Dvorácsek Ágoston,
Kormányos Róbert, Orosz Ildikó, Péntek János, Somai József, Váradi Natália, Vida János,
2012

ISSN 2062-5936

Felelős kiadó: Bajor Péter, a Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetség elnöke

Felelős szerkesztő: Polyánszky Piroska

Borítóterv: Kállai-Nagy Krisztina

Nyomdai előkészítés: Jet Set Tipográfiai Műhely

A nyomdai munkálatokat a D-Plus végezte

Felelős vezető: Németh László

Printed in Hungary

TARTALOM

ELŐSZÓ (<i>Demeter József</i>)	7
ROMÁNIA – Erdély	9
I. A magyar tehetség esélyei Erdélyben (<i>Péntek János</i>)	11
II. Terepkönyv-gyakorlatok (<i>Berszán István</i>)	23
III. Jó gyakorlatok hátrányos helyzetű és halmozottan hátrányos helyzetű gyermekeknek	41
III.1. A Nyilas Misi Tehetségtámogató Egyesület (<i>Péntek János–Somai József</i>)	41
III.2. Az Amőba Alapítvány tehetséggondozó programja (<i>Bereczki Kinga</i>)	53
IV. Természettudományi jó gyakorlatok	65
IV.1. Az önképzőköri tevékenységek és a természettudományok kapcsolata a nagyenyedi Bethlen Kollégiumban (<i>Dvorácsek Ágoston</i>)	65
IV.2. A matematikai tehetséggondozás Erdélyben (<i>András Szilárd</i>)	77
SZERBIA – Vajdaság	87
I. A tehetséggondozás szerbiai vonatkozásairól (<i>Kormányos Róbert–Vida János</i>)	89
II. Vajdasági tehetséggondozás (<i>Kormányos Róbert–Vida János</i>)	95
SZLOVÁKIA – Felvidék	107
I. Felvidéki helyzetkép pedagógusszemmel (<i>Cseri Ilona</i>)	109
II. Médiasztárok születnek Felvidéken (<i>Cseri Ilona</i>)	119
UKRAJNA – Kárpátalja	133
I. A magyar nyelvű oktatás helyzete Kárpátalján (<i>Orosz Ildikó</i>)	135
II. Tehetséggondozás Kárpátalján (<i>Orosz Ildikó–Váradi Natália</i>)	155

ÖSSZEFOGLALÁS (<i>Gordon Győri János</i>)	175
FÜGGELÉK	185
MELLÉKLET	197

Orosz Ildikó

I. A magyar nyelvű oktatás helyzete Kárpátalján

1. OKTATÁSSTRATÉGIAI KÉRDÉSEK

A szuverén Ukrajna oktatási stratégiáját az ukrainai oktatásügyi dolgozók első kongresszusán, az 1992. december 23–24-én Kijevben elfogadott irányelvek határozták meg a függetlenség első évtizedében, és azt „*Az oktatás állami-nemzeti programja. Ukrajna a XXI. században*” nevű dokumentumban rögzítették.

Az oktatás fő stratégiai feladataként határozták meg a nemzeti oktatási rendszer felépítését és újjászervezését, az oktatás szintjének a fejlett országok színvonalára történő emelését. Gyökeres reformokat terveztek az oktatás szervezetében, szervezésében. Az alapgondolatok egyike az állami monopólium megszüntetése az oktatás terén azáltal, hogy az állami kritériumok betartása mellett, nem állami oktatási-nevelési intézmények alapítását engedélyezik, az állami intézményeket pedig demokratizálják. Az alapidokumentum szerint minden oktatási intézménynek ukrán szelleműnek kell lennie az oktatás tartalmát illetően, csak az oktatás nyelve lehet különböző. Minőségi változást terveztek az ukrán nyelv, az idegen nyelvek, a történelem, az irodalom, a matematika és más természettudományi tárgyak oktatása terén. A nemzeti nevelés fő céljaként a felnövekvő nemzedék szociális tapasztalatainak megszerzését, az ukrán nép szellemi értékeinek átörökítését, a nemzetiségi kapcsolatok magas kultúrájú elsajátítását, az ukrán állampolgári tudat kinevelését nevezték meg.

A koncepció alapján hamar kidolgozták az ukrainai kisebbségek oktatására vonatkozó, a *nemzetállam-építés* eszméjéhez illeszkedő koncepciót, amit minden előzetes társadalmi vita nélkül kívántak bevezetni. Ezt az Ukrán Oktatási és Tudományos Minisztérium 1997. május 14-én, egy Csernyivciben rendezett oktatási konferencián ismertette az ukrainai megyei oktatási főosztályvezetőkkel. A koncepció nagy tiltakozást váltott ki a kisebbségek körében, így többször átdolgozták, stilizálták, de a lényegi kérdésekben nem változott. A dokumentum lényege a „*polikulturális*” oktatásként definiált kisebbségi oktatás, amelyen

a koncepció szerint az „ukrán mentalitás kialakítását” értették az előterjesztők. A tervezet a nemzetiiségi iskolák anyanyelvű oktatását az óvodai nevelésre és az elemi iskolai oktatásra kívánta redukálni. A tervezet szerint az 5. osztálytól kezdve az oktatás teljes mértékben ukrán nyelven történne, tehát egy átirányításos oktatási modellt ajánlottak a kisebbségek számára a hatályos kétnyelvű, illetve anyanyelvű oktatás helyett. A koncepció negyedik változatában ezen enyhítettek, és a tervek szerint a felsőbb tagozatokon a tantárgyak legalább 40%-át tervezték ukránul oktatni egy olyan országban, ahol a kisebbségi iskolákban dolgozó pedagógusok nem tanulták az ukrán nyelvet, mert a szovjet rendszerben az orosz volt a kötelező.

Az anyanyelvű oktatás esetén a szakkifejezéseket, a tananyag rövid tartalmát, fogalomrendszerét ukrán nyelven is ismertetni kellett volna a tervezet szerint. A szakképző iskolákban anyanyelven egyedül a népi kézműves mesterségek oktatását vették tervbe. A tervezet a matematikai, technikai, művészeti stb. jellegű tantárgyakat is az „ukranisztika” körébe sorolta. A második tervezet a földrajzi nevek anyanyelvű használatát is „kifelejtette” a deklarált jogosítványok köréből. A kisebbségek számára célként tűzték ki az „ukrán mentalitás kialakítását”, így a kisebbségektől nem az ukrán társadalomba történő betagozódást, hanem az ukrán nemzetbe való beolvadást várták el. Az ukrán lakosság oktatási igényeinek figyelembevétele az egy tömbben élő nemzetiiségi területeken kötelező lett.

A felsőoktatási intézményekben a kisebbségek kötelesek felvételi vizsgát tenni ukrán nyelvből és irodalomból. A különböző intézmények együttműködése külföldi oktatási intézményekkel, a tervezet szerint, csak nemzetközi, államközi és ágazati szerződések alapján történhetett volna. Ukrajnai diákok külföldi tanulása, szakmai gyakorlata, tudományos tevékenysége a területi oktatási főosztályok állami adminisztrációinak igényei alapján az ukrán oktatási minisztérium és a külügyminisztérium jóváhagyásával történhetett volna. A tervezet sem a kisebbségek igényeit, helyzetüket, sem a lehetőségeket, sem a hatályos törvényeket nem vette figyelembe. A negyedik koncepciótervezet elleni tiltakozások után az adott kérdés végül nem került napirendre az oktatási minisztérium szakmai tanácsadó testületének, a Minisztérium Kollégiumának tervezett ülésén, de nem is vették le a napirendről, majd apró lépésekkel, rendeletekkel végül is majdnem teljes mértékben bevezetésre került 2007-ben. 2001. október 7–9. között tartották Kijevben a közoktatási dolgozók második kongresszusát, melyen a következő évtizedre vonatkozó, az ukrán oktatás fejlődését meghatározó alapidokumentumot hagyták jóvá, melynek címe: *Az oktatás fejlesztésének nemzeti doktrínája*. A dokumentum az államelnök jóváhagyásával 2002. április 17-én lépett életbe. A Nemzeti Doktrína az ország versenyképességét az oktatás fejlődésének függvényeként határozta meg. A globalizáció és a

nemzetközi trendek kihívásaira adott válaszként aktuális feladatként tűzték ki a minőségi oktatáshoz való egyenlő hozzáférést, az élethosszig tartó tanulás lehetőségének biztosítását, valamint az oktatás nemzeti jellegének erősítését. Az állam nagyobb szerepvállalását szorgalmazták a falusi iskolák, óvodák, a szakképzés fejlesztésében, a tehetséges, valamint a fogyatékos tanulók képzésében. Prioritásként kezelendő országos feladatként határozták meg az oktatási intézmények anyagi–technikai felszereltségének gyökeres javítását, az innovációs folyamatok felgyorsítását, az informatikai ellátottság fejlesztését.

A Doktrína nagy figyelmet szentel a nevelési kérdéseknek. A nevelés terén célként határozták meg, hogy a diákokban tudatosítani kell: ők az ukrán néphez tartoznak, és ezt az oktatás nemzeti jellege által kell megvalósítani. Az oktatás nemzeti jellege alatt az ukrán nép kulturális és történelmi értékeire, hagyományaira, szellemiségére épülő oktatást tekintik. Az oktatás feladatát a nemzeti eszme hitelesítésében, a nemzeti identitás kialakításában, az ukrán nemzet kultúrájának fejlesztésében, az egyetemes kulturális értékek elsajátításában határozták meg. A nemzeti nevelést fő prioritásként, az oktatás szerves részeként definiálták. Fő elve: hazafi, öntudatos állampolgár nevelése.

Összességében véve Ukrajna oktatáspolitikáját meghatározó irányelvek egyrészt deklarálják a felzárkózást, kapcsolódást az európai oktatási térséghez, az esélyegyenlőség megteremtését minden állampolgár számára, az oktatás demokratizálását és liberalizálását. Másrészt az ukrán nemzetállam építése ugyanilyen hangsúlyt kap, amelynek alappillére az ukrán mentalitás és kultúra erősítése az oktatás minden szintjén, minden állampolgár számára, az ukrán nyelvű oktatás egyetemessé tétele. A független államiság első évtizedében a nemzetállami oktatásra vonatkozó stratégiai kérdések megfogalmazása mérsékeltebb volt, a deklaráció szintjén maradt. Ennek egyik oka az lehetett, hogy a szétzilált gazdaság, a kialakulóban lévő politikai elit nem tudta biztosítani a kijelölt célokhoz szükséges anyagi eszközt, politikai erőt. Az ezredfordulóra a helyzet változott.

Ukrajna gazdasági lendülete, a politikai hatalomra hosszabb távon szertevő elit érdekei megkívánták, hogy befolyását kiterjessze az oktatáson keresztül is, az oktatási rendszert saját politikai céljaira használhassa. Ennek jegyében a Nemzeti Doktrína az oktatás és nevelés által konkrétabb nemzetépítést irányozott elő. A kárpátaljai magyarok a régió belül a hetvenes évektől törekednek anyanyelvű oktatási intézményrendszerük kiépítésére az óvodától az egyetemig, ami új lendületet nyer a függetlenség utáni években. A különböző járásokba széttagolt magyar oktatási intézményeket egy járások feletti „tankegységbe” szerveznék, amely a kulturális autonómia egyik formája lehetne.

2. AZ OKTATÁSI RENDSZER JOGI KERETEI

A nemzeti kisebbségek közoktatási jogának biztosítására vonatkozó jogszabályok alapjául is szolgál Ukrajna Alkotmánya, a nemzeti kisebbségeiről szóló törvény, a nemzeti kisebbségek védelmével kapcsolatos szerződések, az emberi jogokról szóló egyezmények, valamint a szociális és kulturális jogokról kötött hatályos nemzetközi egyezmények.

A jogszabályok között van olyan, amit még a szovjet rendszer utolsó hónapjaiban fogadtak el, az ukrán államiság alapját jelentő alkotmány 1996-os elfogadása előtt, majd az alkotmánynak megfelelően módosították. Az alkotmány értelmében az államnyelv az ukrán, de szavatolt az orosz és a többi ukrainai nemzeti kisebbség nyelvének szabad fejlődése, használata és védelme, elősegíti az ukrán nemzet és történelmi tudat, hagyományai, kultúrája konszolidálódását és fejlődését, valamint Ukrajna valamennyi őslakos népei és nemzeti kisebbsége etnikai, kulturális, nyelvi és vallási sajátosságának a fejlődését. Az alkotmány szerint mindenkinek joga van a tanuláshoz. A teljes általános középiskolai végzettség kötelező. Az állam biztosítja a teljes általános középiskolai, a szakmai-műszaki, illetve a főiskolai oktatás hozzáférhetőségét és ingyenességét az állami és önkormányzati tanintézetekben a nemzeti kisebbségek számára is. Szavatolják azt a jogot, hogy anyanyelvükön tanuljanak vagy tanulják anyanyelvüket az állami és önkormányzati tanintézetekben. Az állampolgárok egyenlő alkotmányos jogokat élveznek fajra, bőrszínre, politikai, vallási és egyéb meggyőződésre, nemre, etnikai és szociális származásra, vagyoni helyzetre, lakhelyre, nyelvi és más ismérvekre való tekintet nélkül, egyik sem lehet kiváltságok és korlátozások alapja. Az Alkotmány leszögezi, hogy a hatályos törvények módosítása esetén az érvényes emberi és szabadságjogok nem szűkíthetők a korábban elfogadott törvényekhez képest.

Ukrajna nemzeti kisebbségekről szóló törvényét 1992. június 25-én fogadták el. A törvény minden nemzetiségi kisebbség számára *„garantálja a nemzeti-kulturális autonómiához való jogot: az anyanyelv használatát és az anyanyelvű oktatást vagy az anyanyelv tanulását az állami oktatási intézményekben, illetve a nemzeti-kulturális szövetségek közreműködésével”*¹. Az állam vállalja a pedagó-

¹ Ukrajna törvénye a nemzeti kisebbségekről. Elfogadta Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa 1992. június 25-én [Kárpáti Igaz Szó, No. 108 (14709) 1992. július 21, p. 1.]

gusok, közművelődési és egyéb „nemzetiségi káderek” képzését az oktatási intézmények hálózatán keresztül, az államközi szerződések alapján segíti a nemzetiségi kisebbségeket abban, hogy más országokban képezzenek ki szakembereket.

Ukrajna hatályos oktatási törvényét, még a szovjet rendszerben, 1991. május 23-án fogadták el kisebbségi pozícióban. Azóta több ízben módosították. A törvény mindenki számára garantálja az ingyenes oktatást az „állami és nem állami tulajdonjogú oktatási intézmények széles körű hálózata” révén, garantálja az egyenlő hozzáférést, egyenlő feltételek mellett.

Az oktatás nyelvét a nyelvtörvény határozza meg. Ukrajna nyelvtörvényét szintén a függetlenség elnyerése előtt, még 1989-ben fogadták el, így az viszonylag széles teret biztosít a kisebbségi nyelvhasználatnak. A törvény államnyelvvé nyilvánítja az ukrán nyelvet, de azokon a területeken, ahol a kisebbség többséget alkot, az adott kisebbség nyelvét egyenrangúnak tekinti az államnyelvvel. Garantálja minden állampolgár számára az anyanyelvű nevelést és képzést az óvodai, általános-, középiskolai és felsőfokú intézmények hálózata által. Az egy tömbben élő nemzetiségi területeken anyanyelvű oktatási intézmények létrehozását, ukrán tannyelvű intézményekben szülői kérelem alapján anyanyelvű osztályok és csoportok megnyitását engedélyezi a kisebbségek számára. A törvény szerint a nemzetiségi szakembereket képező felsőoktatási intézményekbe a felvételizők anyanyelven vizsgázhatnak. Hasonlóan fogalmaz a Legfelsőbb Tanács által 1991. november 1-jén jóváhagyott, az Ukrajnában élő nemzetiségek jogairól szóló nyilatkozat, melyet még az Ukrajna függetlenségéről döntő, az 1991. december 1-jei népszavazás előtt fogadtak el. A nyilatkozat minden nemzetiség számára garantálja az anyanyelv szabad használatát a társadalmi élet minden terén, beleértve az oktatást, termelést, a médiát.

2004-ben új lendületet kapott az oktatás kérdésköre, különösen a felsőoktatás az esedékes államelnök-választás miatt. Kidolgozták a felsőoktatás fejlesztésének állami programját a 2005/2007-es évekre, és létrehoztak egy tárcaközi bizottságot a *bolognai folyamat* aspektusainak vizsgálatára. A rendelkezések felgyorsították Ukrajna csatlakozását a bolognai folyamathoz, ami a narancsos forradalom után még nagyobb hangsúlyt kapott, mint az euroatlanti csatlakozást elősegítő lépés. Ukrajna hivatalosan 2005. május 19-én a Bergenben tartott *Európai Oktatási Miniszterek Konferenciáján* csatlakozott a bolognai folyamathoz, és vállalta, hogy 2010-ig biztosítja a nemzeti oktatási rendszerében azokat a változtatásokat, melyek révén igazodik az egységes európai felsőoktatási tér-séghez. A legfontosabb teendőket az alábbiakban foglalhatjuk össze:

- Csökkenti a felsőoktatási intézmények, tanulható szakok, szakirányok számát.
- Javítani az oktatás minőségén.

- Gátat vetni a felsőoktatásban elharapózott korrupciónak.
- A felsőoktatásban szerezhető végzettségek és fokozatok rendszerét összhangba hozni az európai rendszerrel.
- Megteremteni a gazdaság és a munkaerőpiac igényeire reflektáló továbbképző és átképző rendszert.

A bolognai folyamatra hivatkozva, első lépésként a felvételtől jelentkező korrupció megszüntetését tűzték ki, mégpedig az egységes emelt szintű érettségi bevezetésével, aminek lebonyolítását a független vizsgaközpontokra bízták. Pozitív állami hozzáállás esetén valós esélyegyenlőséget is teremthettek volna, de a bevezetés módja, az ukranizáció a kirekesztés eszközévé vált a kisebbségek számára. *Sztanyiszlav Nyikolajenko*, oktatási és tudományos miniszter 2007-ben kiadott rendelete szerint minden szakra (a természettudományiakra is) kötelezővé tették az ukrán nyelv és irodalom emelt szintű érettségét, a szaktárgyak vizsgáit pedig kizárólag ukrán nyelven tehetik le, még a nemzetiségi iskolák végzősei is. A felsőoktatási intézmények önálló felvételi eljárást nem szervezhettek, a felvételi alapja kizárólag a független vizsgaközpontokban tett emelt szintű érettségi lehet.

3. A KÁRPÁTALJAI OKTATÁSI HÁLÓZAT SZERKEZETE, SAJÁTOSSÁGAI

Az ukrán oktatási intézményrendszer, mint látjuk, az egyik legbonyolultabb Európában.

3.1. Iskola előtti nevelés

Az iskola előtti nevelés intézményes kerete az óvoda, amely a család és a kötelezően szervezett oktatás közötti átmenet szempontjából fontos hely a gyermeknevelés terén. Az egyéves, kötelező, iskola előtti felkészítés nagyban segítheti az iskolai sikertelenség kiküszöbölését; a felkészítés, a társak elfogadása, a beilleszkedés mellett azzal is segíti a növendéket, hogy az óvónő állandó megfigyelései alapján – és nem csupán a formális iskolaérettségi teszt teljesítését véve figyelembe – kell majd dönteni a kis emberke jövőjéről. A felsorolt szempontokat sem a Szovjetunióban, sem Ukrajnában nem tartották fontosnak annak ellenére, hogy a szovjet rendszerben széles körű volt az óvodai hálózat. A kilencvenes évek elejéig az óvodai és bölcsődei hálózat bővülésének, expanziójának lehettünk tanúi. Ennek prózai okai voltak. A szülők az alacsony fizetések és az állam által szűkre szabott gyermekgondozási támogatás miatt a gyermekeiket óvodákban helyezték el.

Annak ellenére, hogy 2004 óta nőtt – abszolút számokban – az óvodákban a gyermeklétszám, a statisztikák szerint nincsenek várólisták, kielégítenek minden igényt az óvodai elhelyezés szempontjából. 1990-ben még ezer főre 4,2 kérelmet kellett elutasítani, 1995-ben már csak 0,4-et, 2000-ben pedig 1,4-et. Az óvodai ellátottság szempontjából 100 óvodai helyre jutó óvodások száma 1990-ben még átlag 121 volt, 2007-ben már csak 110. A demográfiai mutatók csökkenésére utal az is, hogy míg 20 500-zal csökkent az óvodákban a gyereklétszám, addig alig csökkent az óvodáskorúak közül az óvodába járók aránya a vizsgált időszakban. Míg 1990-ben az óvodába járó gyerekek száma 51 ezer volt, ami az óvodás korú gyerekek 42,9%-át tette ki, addig 2007-ben az óvodás korúak 40%-a járt óvodába, de abszolút számuk már csak 30 500 fő volt. A magyar nyelvű óvodákról nem áll rendelkezésünkre állami statisztika, így a különböző kutatások alapján foglalthatjuk össze helyzetüket a régióban.

Elmondható, hogy Kárpátalja majdnem minden településén van óvoda, a magyarlakta vidékeken is, a városok többségében magyar óvodai csoportok működnek. A kilencvenes évek közepén tapasztalható gazdasági válság eredményeként bezárták az óvodákat. A városokban igény mutatkozik az iránt, hogy a lakásokhoz legközelebb lévő óvodában tudják elhelyezni gyermekeiket a szülők, viszont így a magyar csoportokban dolgozó pedagógusok nem kapnak megfelelő módszertani segítséget. A magyar óvodai hálózat egyenetlenül fejlődött a régióban. Az egy tömbben élő magyar falvakban a szovjet rendszer alatt is működtek óvodák, óvodai csoportok, ahol magyarul foglalkoztak a gyerekekkel, míg a városokban és a Felső-Tisza-vidéken nem. A múlt század kilencvenes éveinek közepén az óvodák mély válságba kerültek, közülük sokat bezártak, eladtak. A szórányvidéken a történelmi egyházak tartanak fenn óvodákat. Az állam a bérjellegű költségeket fedezi, míg az alapítók, az önkormányzatok, az egyházak és alapítványok fizetik az elektromos energia- és fűtésszámlát, az étkeztetést. Az étkezéshez jelentős a szülői hozzájárulás.

3.2. Közoktatás

Ukrajnában a teljes középiskolai képzés 12 évfolyamos, három fokozatú:

- I. fokozat az elemi (1–4. osztály)
- II. fokozat az általános (5–9. osztály) és
- III. fokozat a középiskolai (10–12. osztály).

Az oktatás szervezeti keretei a következő iskolatípusokban valósulhatnak meg:

- elemi iskola: 1–4. évfolyam
- általános iskola: 1–9. évfolyam
- középiskola: 1–12. évfolyam
- gimnázium: 5–12. évfolyam
- líceum: 10–12. évfolyam
- szaklíceum: 10–12. évfolyam.

A kisebbségek oktatása Ukrajnában különböző technikák szerint folyik. Egyesek anyanyelvükön tanulnak, mások orosz vagy ukrán nyelven, de tanulják anyanyelvüket és irodalmukat rendes tantárgyként, míg mások csak fakultációként vagy úgy sem. Az anyanyelvű osztályok működhetnek önálló oktatási intézményekben (ezeket nevezik nemzetiségi nyelven oktató iskoláknak), de egy oktatási intézményen belül párhuzamosan két, akár három különböző tananyelvű osztályok is működhetnek. Az utóbbi intézmény a *többtannyelvű* (a szovjet korszakban: internacionalista) iskola. A vegyes tannyelvű iskolákban a

tanórára korlátozódik a kisebbségi nyelvhasználat, az iskola életében általában a többségi nyelv, kultúra és a hozzá kapcsolódó rejtett tanterv a domináns.

Ukrajnában az elvárás az államilag kijelölt koncepciók alapján az, hogy minden oktatási intézmény szellemében és tradícióiban ukránná váljon, az oktatás nyelve lehet nemzetiségi. Az ukrajnai kisebbségek oktatásáról országos statisztikák csak a függetlenség utáni években váltak ismertekké, de számos, a kisebbségekre vonatkozó fontos adatot nem tartalmaznak, így a továbbiakban részben saját forrásainkra, kutatásainkra támaszkodhatunk.

A terület történelme kihatással volt/van a helyi magyar közösség képzettségére. Az „országváltások” az államnyelv, így az oktatás nyelvének, az oktatási rendszer struktúrájának, a tananyag tartalmának a változását is jelentették. Kárpátalján elemi és általános iskolák, gimnáziumok és tanítóképzők működtek. A szovjet rendszerben, az európai oktatási modellt felváltotta a szovjet modell, ami egy egységes, előbb hét-, majd nyolcévfolyamos általános iskolából, és a két- vagy háromévfolyamos érettségivel záruló középfokból állt. A falvakban pedagógusok híján lassan indult az oktatás az általános iskolákban. Az általános iskola után hosszú évekig egyedüli továbbtanulási lehetőség előbb Huszton, majd Munkácson működő tanítóképző volt, ahol magyar osztály is működött. A régióban 1953-ban nyitották meg az első magyar nyelvű középiskolákat Nagyberegen, Mezőváriban, Nagydobronyban és Mezőkaszonban. A nyolcvanas években általánossá vált a középfokú végzettség, mivel kötelezővé tették, de ez az érettségi leértékelődésével és színvonalcsökkenéssel járt, így főleg statisztikai mutatót jelent, mintsem az európai érettséginek megfelelő képzettséget.

Magyar nyelvű szakképzés egészen a nyolcvanas évek végéig nem létezett, majd néhány oktatási intézményben indítottak csoportokat. (Beregszászi 11-es és 18-as számú szakközépiskola, Ungvári Közművelődési Szakközépiskola, Beregszászi Egészségügyi Szakközépiskola). Annak ellenére, hogy az ukrajnai magyarok országos relatív aránya nagyon alacsony (0,3%) – regionális relatív arányuk is 12% –, a kárpátaljai magyarok megőrizték a területen kialakult anyanyelvű általános és középfokú oktatási intézményhálózatukat. Ennek oka az lehet, hogy a magyarok identitása erős, elsősorban az anyanyelvre és a legszűkebb környezetre épít, az anyanyelv jelenthette a stabilitást a huszadik században átélt tapasztalatok, az „országváltások” kapcsán, amikor az államnyelv többször változott. A kárpátaljai magyarok mindegyik generációja egy államban kezdte meg tanulmányait, és egy másik államban fejezte azt be, egy más rendszerben. A harmincas éveikben járók is átéltek egy „országváltást” 1991-ben Ukrajna függetlenné válásakor, amely oktatási szempontból azt is jelentette számukra, hogy az addig kisebbségi iskolákban kötelező orosz államnyelv helyett az ukránt kezdték el tanítani a legelementárisabb oktatási feltétel megteremtése nélkül.

A struktúraváltásnak köszönhetően új típusú oktatási intézményeket (gimnáziumokat, líceumokat) hoztak létre, melyeket általában a nagyobb városok lokális elitje kezdeményezett. Az első gimnáziumokat Ungváron, Munkácson, Beregszászban és Huszton nyitották. Azóta működnek gimnáziumok és líceumok mindegyik járásban. Kárpátalján a 2006/2007-es tanévben 707 I–III. fokozatú (elemi, általános és közép-) iskola működött. A régió 106 különböző fokozatú oktatási intézményében folyt magyar nyelvű képzés. Az intézmények közül 73 teljesen magyar tannyelvű, 31-ben ukrán és magyar, kettőben ukrán, orosz és magyar tagozat is működött.

A korábbi években az oktatás nyelvének megválasztására hatással volt a magyarországi oktatási-nevelési támogatás, amit a magyar államtól kaphattak azok a szülők, akik magyar tannyelvű iskolába járatják gyermeküket a magyarországi kedvezménytörvény alapján. A támogatás folyósításának jelenlegi rendszere nem hat kedvezően a magyar tannyelvű iskolákra, miután azok a szülők is megkaphatják a támogatást, akiknek a gyereke ukrán tagozaton tanul, és fakultációként vagy vasárnapi iskolában tanulja a magyart. Az igazgatók véleménye szerint a támogatások folyósításának ezen rendszere kétszeresen sújtja a magyar iskolákat. Egyrészt ellentétes a státustörvény szellemével, mert nem növeli a magyar nyelvű oktatás presztízsét, miután azonos támogatásban részesíti az ukrán szellemiségű iskolákba járó gyerekeket, akik látszatként tanulnak magyart és azokat, akik a magyar szellemű intézménybe járnak. Másrészt Ukrajnában erős ukranizációs oktatáspolitikát követnek, ami a szülőkre közvetlen és közvetett nyomásgyakorlásban is megnyilvánul, így sokan gyerekeik vélt boldogulása érdekében az ukrán iskolába íratják őket, viszont az elvitt gyerekek miatt a magyar tannyelvű osztály indításához szükséges minimum alá csökkenhet a tanulói létszám a kisebb településeken, veszélyeztetve ezen intézmények létét. A beiskolázási mutatók szerint, ha nem változik a helyzet, a következő évtizedben átrendeződhet a magyar oktatás intézményi hálózata Kárpátalján. Megszűnhetnek elemi iskolák, elemivé válhatnak általános iskolák, és általános iskolává néhány középiskola. A folyamatot elősegíti az az oktatási rendelet, amely alapján 2010-ig az oktatási intézményeknek profilt kellett választaniuk. Ez azt jelenti, hogy az oktatás a középiskolai évfolyamokon humán, reál, természettudományi, szakmai és művészeti szakirányú lehet. A tanulók a szakiránynak megfelelő tantárgyakat emelt óraszámban tanulják. Ahol nem valósítható meg a szakosodás, ott az általános tanterv szerint tanulnak. A párhuzamos osztályokkal nem rendelkező kis létszámú iskolák nehezen tudnak majd eleget tenni a szakosított oktatásnak, így nagy valószínűséggel kialakulnak azok az iskolaközpontok, amelyek a felső tagozatban több párhuzamos osztályt tudnak indítani, megközelíthetők tömegközlekedéssel vagy iskolabusszal, esetleg kolégiummal rendelkeznek. Ezen intézmények végzősei a választott szakirányú

képzés eredményeként sikeresebbek lehetnek továbbtanuláskor. A kárpátaljai magyarság érdeke, hogy kialakítsa saját *iskolaközpont*jait, különben az ukrán iskolaközpontok elszívják a legtehetségesebb diákjaikat. Ilyen iskolaközpontokká alakulhatnak a kárpátaljai magyar tehetséggondozó oktatási intézmények, a líceumok és a gimnáziumok.

Kárpátalján két állami, magyar tannyelvű nyolcosztályos gimnázium működik: az egyik Ungváron, a másik Beregszászban. A técsői líceum szintén állami alapítású és fenntartású, de azt a református egyház is sajátjaként támogatja. A református egyház három (Nagydobrony, Nagyberég, Tivadar), a római és a görög katolikus egyházak pedig egy-egy líceumot tartanak fenn (Munkácson, Karácsván). Mivel az egyházak által létrehozott intézmények az államtól csak alaptámogatást kapnak az állam által előírt kötelező tantárgyak tanítására, így az intézmények fenntartásának teljes költsége az alapítót terhel. Az intézményeket tízévente akkreditálják, teljes körű ellenőrzéssel vizsgálják, hogy megfelelnek-e az állami követelményeknek.

A következőkben álljon itt néhány információ arról, hogy hogyan alakult az érettségizők aránya az elmúlt öt esztendőben, milyen lehetőségekkel bírnak a magyar iskolába járók a továbbtanulás terén, hányan tesznek sikeres érettségit, ami alapja a felsőfokú képzésnek. Ez a kérdés azért is fontos, mert Európa fejlettebb felében a felsőoktatás expanziója a múlt század hetvenes éveitől kezdve alaprendelvénynek számít, a fejlődés egyik alapját képezi.

A statisztika azt mutatja, hogy a magyar tannyelvű első osztályokba beiskolázott tanulók mintegy 50%-a nem jut el az érettségiig. Elképzelhető, hogy egy részük a 9. osztály után a szakképzésben vesz részt vagy technikumban, illetve – ahogy most nevezik – I–II. fokozatú felsőoktatási intézményekben folytatja tanulmányát, amit viszont nem igazolnak a statisztikák. A magyar iskolákban érettségizettek eredményességéről megbizonyosodhatunk a 2008-ban tett emelt szintű érettségik vizsgaeredményei alapján, amelyeket az oktatási minisztérium tett közzé a tesztközpont honlapján. Minden felsőoktatási intézmény csak az emelt szintű vizsgaközpontokban kiállított, egy évre érvényes okiratok, úgynevezett „szertifikátok” alapján vehette fel a hallgatóit, saját belső vizsgát nem szervezhetett. A tesztek maximális pontértéke 200 volt, de ebből mindenkinek megelégedeztek 100 pontot, így lényegében 100 pontos tesztekkel kellett kitölteni a jelentkezőnek, ahol 124 ponttal, azaz 24%-os teljesítménnyel lehetett pozitív érdemjegyet elérni.²

² Ukrajnában 12-es skálán értékelik a tanulók tudását. A tizenkettes rendszerben a 4-es osztályzat számít pozitív érdemjegynek. A teszteken az elért eredményeket érdemjegyekké konvertálták. 12-es osztályzatot szinte lehetetlen volt elérni, mert ehhez maximális 200 pontra kellett teljesíteni, a 11-es osztályzathoz 195,5–199,5 pontos, a 10-es érdemjegyhez 190,5–195 pontos tesztet kellett írni.

Elemezve a honlapon közzétett eredményeket, képet kaphatunk a magyar tagozatokon érettségizők teljesítményéről az ukrán tannyelvű iskolákban érettségizettekhez képest. Az ukrán nyelv és irodalom vizsgán elért eredmények miatt a magyar tannyelvű középiskolákban érettségiző diákok 43%-a nem nyújthatta be kérelmét egyik felsőoktatási intézménybe sem, mert nem érték el a továbbtanuláshoz szükséges minimális 124 pontszámot ukrán nyelvből és irodalomból. Ennek okai között elsősorban az szerepelhet, hogy a szervezők megsértették a mérés mint értékelés jószágmutatóját, vagyis a teszt nem azt mérte a kisebbségek körében, amit valójában mérni akartak. A kérdések között számos olyan is szerepelt, amelyet a tanulók egyáltalán nem tanultak, nem szerepel az előírt tantervben, ráadásul mindenki számára kötelező volt az ukrán irodalom kérdések sora is, amit nem vagy alig tanultak a nemzetiségi iskolákban. Az eljárással kapcsolatban alapkérdés az is, hogy olyan szinten kell-e ismerni az ukrán irodalmat annak, aki reál vagy műszaki pályára készül, mint az ukrán nyelv és irodalom szakra felvételizőknek, vagy az ukrán vizsga a nyelvismeretet méri-e. Az ukrán tesztek nyelvtani ismereteket kértek számon, ahelyett, hogy a nyelvi kompetenciát mérték volna. Míg az ukrán iskolák végzőseinek mintegy 80%-a bejelentkezett emelt szintű érettségire, addig a magyar tagozatok végzősei közül mindössze 50% (619 érettségiző). A bejelentkezettek közül nem érte el a 4-es osztályzatot ukránból 265 fő (43%), így a 2008-as évben 354-en felvételizhettek, ami az érettségizők 30%-át, az adott korosztály magyar osztályaiba beíratott gyerekek 16%-át jelenti.

Összefoglalva a magyar nyelvű iskolázás helyzetét, elmondható, hogy iskolaválasztáskor a szülők mindig és minden korban az aktuális helyzetnek megfelelően, a kihívásokra olyan választ adnak, ami a pillanatnyi helyzetben a legjobbnak tűnik a gyermek jövőjét illetően.

Az oktatás területén kiemelkedő fontossággal bír a magyar oktatási rendszer alapelemeinek megőrzése és fejlesztése. A demográfiai hullámvölgy következtében elképzelhető, hogy néhány kis településen veszélybe kerülnek a kis létszámú általános iskolák, bár törvényileg öt tanuló esetén az államnak biztosítania kell az anyanyelvű oktatást elemi iskolai szinten. Minimális célként kellene kitűzni, hogy a lehető legtöbb magyarul lakta településen megmaradjanak az anyanyelvű elemi, általános oktatási intézmények, valamint óvodai csoportok. Várható az is, hogy a középiskolák számát a racionális képzési kínálat bővítése érdekében csökkenteni fogják. E törekvések elsősorban azokat a középiskolákat érintik majd, ahol a felső tagozatban az osztálylétszám tíz fő körül lesz. A regionális sajátosságok figyelembevételével célszerűnek tűnik olyan iskolaközpontok kialakítása/megtartása, ahol megfelelő színvonalú és több szakirányú képzést tudnak nyújtani a régió belül olyan elrendezésben, hogy a színvonalas középfokú oktatás igények szerint hozzáférhetővé váljon mindenki számára.

3.3. A kárpátaljai magyar szórványok oktatási helyzete

Kárpátalján a magyarság szórvány alatt a Tisza, Latorca, Ung, Borzsa folyók felső folyásának környékén élő magyarokat érti, bár ebbe a kategóriába sorolhatók a városok: Ungvár, Munkács, Técső, Nagyszőlős, Aknaszlatina, Szolyva, valamint az ugcsoi, ungvidéki, beregvidéki tömbmagyarság nyelvhatárán elhelyezkedő települések: Királyháza, Fancsika, Mátyfalva, Tekeháza, Feketeardó, Koncháza, Ördarma, Bakos stb.

A nagyobb településeken, ahol a háború után a magyarság még kellő pozíciókkal rendelkezett (Munkács, Ungvár, Nagyszőlős, Técső, Aknaszlatina), illetve a nyelvszigeteken (Beregrákos, Visk), ahol a településeken külön utcákban, negyedekben éltek a magyarok, külön csoportként tartják számon őket a régióban, mert sem ők maguk, sem a kárpátaljai magyarok hosszú ideig nem szórványként határozták meg helyzetüket. Ezeken a településeken működnek magyar iskolák.

1992-től lehetőség nyílt az iskolákban a fakultatív anyanyelvi oktatás bevezetésére. A szabadabb légkörnek is köszönhető, hogy olyan területeken, ahol 1944 után nem szerveztek magyar tananyelvű óvodákat, iskolákat, a szülők kérésére önálló magyar osztályok indultak: Huszt, Rahó, Körösmező, Szolyva, Gyertyánliget. A magyar nyelv státusa, presztízse a határ átjárhatóságával ekkor megnőtt, így nagy lelkesedéssel még azok is beíratták a gyerekeiket magyar iskolába, akiknek nem voltak magyar gyökereik. 1997-től a Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola diákjai nyári szakmai gyakorlatukat szórványvidéken töltik, ahol napközis foglalkozásokat szerveznek a helyi közösség által biztosított körülmények között. A gazdasági helyzet romlásakor a fakultációkat az iskolákban megszüntették. A *Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség*³, a folytonosság biztosítása érdekében, anyaországi pályázatokon nyert támogatások révén vasárnapi iskolákként működtette tovább a csoportokat, melyek lényegüket tekintve intézményesült „nagy mama-klubok”, ahol eleinte azokat a játékokat, népdalokat, meséket sajátítják el, amelyeket a tömbben élők otthon, az utcán, a szomszédságban játék közben egymástól tanulnak. Az ukrán állam bár jogilag elismeri a vasárnapi iskola intézményét, egyelőre ezt a tevékenységet anyagilag nem támogatja.

³ „A Szövetség célja a kárpátaljai magyar nyelvű pedagógusközösség szervezése, képviselőik alapjainak lerakása, a magyar tankerület létrehozása, olyan oktatási intézményrendszer megteremtése, amely figyelembe veszi a magyar nemzeti kultúra hagyományait, gondoskodik az anyanyelvű oktatás megőrzéséről, a nemzeti tradíciókhoz fűződő tantárgyak oktatásáról, Ukrajna oktatási törvényének megfelelően” – olvasható a Szövetség alapszabályában (elérhető <http://kmpsz.uiz.ua/index.php/a-szervezetr/alapszabaly.html>, letöltés dátuma 2012. 09. 08.).

Összefoglalásként elmondható, hogy a kárpátaljai szórvány magyarok anyanyelvű/anyanyelvi oktatása sokrétű és sokféleképpen alakult, így nem lehet egységes, továbblépési megoldásokat találni számukra. Minden település egy eset, egy saját útkeresés, sajátos helyzet és sajátos továbblépési lehetőséget keres, amely egy többváltozós matematikai egyenlethez hasonlít, és amelynek megoldása csak bizonyos feltételek mellett lesz igaz, és ha a feltételek közül valamely nem teljesül, akkor már-más megoldást kell keresni. A magyar nyelvű/nyelvi oktatás helyzetének stabilizálása, az évenkénti kis harcok megszüntetése érdekében célszerű lenne ezeken a településeken intézményesíteni az anyanyelvű oktatást valamilyen formában, legalább elemi iskolai szinten. A továbbtanulásukat a helyi ukrán középiskolában vagy a bentlakásos líceumokban, gimnáziumokban folytathatnák. Minden program eredményes megvalósulásának alapzálaga a megfelelő szakemberek megtalálása, illetve olyan vezetők, akik az ügy elkötelezett hívei és hitelesen tudják képviselni azt a célcsoportok irányába és a hivataloknál is.

3.4. Felsőoktatás, szakképzés

A szakképzés Ukrajnában az általános iskola elvégzése után, külön oktatási intézményekben, a középiskolákban a szakosított, profil szerinti képzés keretén belül folyik, de részben a felsőoktatáshoz is kapcsolódik, annak I–II. fokozataként. A szakképzési törvényben 18 oktatási intézménytípust sorolnak fel, melyek keretein belül a szakképzés megvalósulhat. Ezen intézménytípusok között olyanok is szerepelnek, melyek a továbbképzéseket szervezik, vagy azok a nagyrészt piaci alapon működő oktatási központok, ahol a különböző típusú és kategóriájú gépkocsi- és gépjárművezetői jogosítványhoz szükséges elméleti felkészítést biztosítják. A törvény szerint ezek az oktatási központoknak nevezett intézmények szerepelnek a szakképzési hierarchia legalsó fokán, amit a középiskolák rendszeréhez tartozó, részben annak irányítási szervei által felügyelt „tankombinátoknak” hívott szakképző iskolák hálózata követ, ami sajátos képződmény. A szovjet rendszer hozta létre ezeket a szakképzési intézményeket az általános középiskolák keretén belül, amelyet részben és helyenként teljes egészében meghagyott az ukrán oktatási rendszer is. A járásokban kistérségenként (3–6 iskola számára) létrehozták az úgynevezett „iskolaközi tankombinátók” rendszerét. A rendszer alapját képező koncepció lényege, hogy mindegyik érettségiző úgy fejezze be az iskolát, hogy rendelkezzen valamilyen szakmával. Az óratervet úgy állították/állítják össze, hogy a kötelező órák fölötti, a diákok által szabadon választható tárgyakra fordítható órákat átcsoportosították/átcsoportosítják a szakmák oktatására. A „tankombinátoknak” nincsenek állandó diákjai, hanem a hét egy napján a körzet iskoláinak felső tagozatos diákjai

tanultak/tanulnak az intézményekben szakmát. Az osztatlan rendszerű középiskolák felső tagozatos, 10–11. osztályos tanulói négy napot saját iskolájukban tanulnak, egyet a szakképzési „tankombinátban”. A „tankombinátok” képzési kínálata szűkös, általában két-három szakmát oktatnak a diákoknak (pl. traktorvezetést, mezőgazdasági alapismereteket, szabászatot, tehergépkocsi-vezetést, esztergálást, gépi fejest stb.).

Az európai értelemben vett szakképzés Ukrajnában az általános iskola elvégzése után kezdődik, és részben a felsőoktatáshoz kapcsolódik. Az általános iskola elvégzése után a gyerekek továbbtanulhatnak a szakközépiskolákban, és itt szakmát tanulhatnak, érettségizhetnek, de továbbtanulhatnak a szovjet rendszerben *technikum*oknak nevezett, napjainkban *college* névvel illetett felsőoktatási intézményekben is, amelyek már egy alapidiplomát adnak, amivel a végzősök elhelyezkedhetnek a munkaerőpiacon a szakiránynak megfelelően, vagy a szakiránynak megfelelő BSc-képzésben⁴ vehetnek részt, ha folytatni szeretnék tanulmányaikat. Ezen intézményeket Ukrajnában a felsőoktatás rendszeréhez csatolták, amelynek négy szintjét határozták meg mint annak legalsó, I. fokozatú intézménytípusát. Azon oktatási intézmények, melyek a középfokú szinthez tartoznak, de bizonyos szakokat akkreditáltak a „*molodsij szpecialiszt*” („ifjú szakember”) szinten, részben a felsőoktatás is számon tartja, annak részét is képezhetik. A korábban középszinthez tartozó és a szakminisztériumok által felügyelt technikumok most college-ként működnek és szakirányú, úgynevezett „*molodsij szpecialiszt*” oklevelek kiadására jogosultak, aminek nincs európai megfelelője.

A II. fokozatú felsőoktatási intézményekhez tartoznak azok az intézmények, amelyek jogot szereztek arra, hogy a „*molodsij szpecialiszt*” diploma mellett a „*bakalavr*” vagyis az európai értelemben vett „baccalaureatusi” diplomával becsáthatják ki végzőseiket.

A III. fokozatú felsőoktatási intézmények a magyarországi főiskoláknak felelnek meg, melyek a „baccalaureatusi” diploma mellett kiadhatnak magasabb szintű oklevelet is, ha kezdeményezik, és a kötelező akkreditáció során megfelelnek az előírásoknak. Ukrajnában két egyetemi szintű diplomát ismernek el: a „*Szpecialiszt*” („Szakember”), valamint a „*Magiszter*”. A „*Magiszter*” diploma a klasszikus európai értelemben vett, a tudományok művelésére felkészítő teljes egyetemi képzést igazoló oklevél, vagyis a master fokozat. A „*Szpecialiszt*” olyan egyetemi szintű oklevél, amely inkább szakmai képzést nyújt, például pedagógiát stb. A „*magiszteri*” és „*szpecialiszt*” fokozatok kiadására főleg az

⁴ Bachelor of Science – egyetemi alapképzés.

egyetemek jogosultak, amelyek a felsőoktatási rendszer III–IV. fokozatát jelentik. A IV. fokozatú intézmények doktori iskolával is rendelkeznek. Az I–II. fokozatú felsőoktatási intézmények működhetnek a klasszikus egyetemek, főiskolák alegységeként is. A szakirányú-technikai képzés beemelése a felsőoktatásba Ukrajnát statisztikailag felzárkóztatta – a felsőoktatásban tanulók aránya szempontjából – az európai országokhoz.

Összefoglalva a fentieket: a kárpátaljai magyar nyelvű/magyar nyelvi oktatási rendszer leggyengébb láncszeme a szakképzés. Célszerű lenne bővíteni az állami szakközépiskolákban az anyanyelvű csoportok számát, hogy minél több szakirányban indítsanak olyan csoportokat, ahol legalább az általános ismereti tárgyakat magyarul, míg a szakmát két nyelven tanulhatnák a kárpátaljai diákok. Ennek érdekében a kárpátaljai kisebbségi szervezetek kezdeményezőként léphetnének fel, míg az anyaország erkölcsi-politikai, szakmai támogatásával segíthetné a folyamatot. A meglévő anyanyelvű/anyanyelvi szakképzési programokat jó lenne megerősíteni a pedagógusok szakirányú, szaknyelvi, szakmai továbbképzése, a hallgatók szakmai gyakorlatának anyaországi biztosítása révén.

Irodalom

- Bagu Balázs (1995): A kárpátaljai magyar óvodák és óvodai csoportok adatai és címlistája. *Közoktatás* 1995/3. 19–21.
- Bagu Balázs–Deák Ferenc (1997): Anyanyelvi oktatás a szórványban. *Közoktatás*, 3, 11–13.
- Bornemissza Eszter (1991): Ez az igazság. In *Kárpátalja*, 16. szám.
- Bornemissza Eszter (1993): Felhők a Bródy-villa felett. In *Kárpátalja*, 11. szám.
- Brenzovics László (1994): Viták a „kalács körül”. In *Kárpátaljai Szemle*, II. évfolyam, 1. szám.
- Brenzovics László (1993): A dolgok állás. In *Kárpátalja*, 1993.
- Csernicskó István (1998a): *A magyar nyelv Ukrajnában (Kárpátalján)*. Osiris Kiadó és MTA Kisebbségkutató Műhely, Budapest.
- Csernicskó István (1998b): Az ukrán nyelv Kárpátalján. *Regio* 1, 5–48.
- Csernicskó István (1998c): Az ukrán nyelv oktatása Kárpátalja magyar iskoláiban. (Szerk. Lanstyák István–Szabó Mihály Gizella.) *Nyelvi érintkezések a Kárpát-medencében különös tekintettel a magyarpárú kétnyelvűségre*. Kalligram Könyvkiadó – A Magyar Köztársaság Kulturális Intézete, Pozsony, 44–59.
- Csernicskó István–Orosz Ildikó (2000): A magyar nyelv (és nyelvet éltető közösség) jelenéért és jövőjéért folytatott tevékenység Kárpátalján. In *Anyanyelvünkről, anyanyelvünkért*. Válogatás a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma anyanyelvi pályázataiból, NKÖM, Budapest.
- Dupka György (2004): *Autonómia-törekvések Kárpátalján*. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest.
- Egyed Albert–Tarnóczy Mariann (1990): Magyar tudomány és kultúra Kárpátalján (Esettanulmány): *Kárpátaljai Minerva* 1. kötet, 2. füzet, 50–79.
- Fedinec Csilla (1996): *A magyar közoktatás és tankönyvkiadás helyzete Kárpátalján 1938–1961 között*. Kisebbségi magyar iskolai nyelvhasználat. Tinta, Budapest.
- Fedinec Csilla (1997): *A magyar tananyelvű iskolahálózat Kárpátalján*. Anyanyelvű oktatásunk. MTT Könyvtár 1, Szabadka.
- Fenics Volodimir (2009): Апологія правового нігілізму, або Як потрапити в Ужгородський національний університет за привілеєм етнічного походження. In http://zakarpattya.net.ua/ua_news_46717.html
- Gortvay Erzsébet (1994): Az ungvári magyar filológia műhelye. In *Nyelviünk és kultúránk*, január–június.
- Gulácsy Géza (1993): Az önálló nemzetiségi oktatási rendszerről. *Kárpátaljai Szemle*, 2. szám, 7–12.

- Gulácsy Géza (1994): A nemzetiségi kulturális autonómia. *Kárpátaljai Szemle* 1994. 6. szám 18–22.
- Gulácsy Géza (1996): A nemzetiségi kulturális önkormányzat megalakításának és működésének rendje. *Kárpátaljai Szemle*, 1, 20–23.
- Ijjas Mihály (1993): Politikai akadályokkal szembesülve. In *Kárpátalja*, 5. szám.
- Iltyo I.V. (2003): Nacionalnij szklad naszelennya ta joho movnyi oznaki. *Sztatistichnij bjuletyeny*, Uzshorod.
- Józan Lajos–Gulácsy Lajos (1992): A Kárpátaljai Református Egyház múltja és jelene. In *Extra Hungarian. A Hatok Síp Antológiája*. Budapest–Ungvár
- Kacsur Gusztáv (1995): Meddig csökken még a létszám. In *Kárpátaljai Szemle*, 5. szám.
- Kozma Endre (1990): Felhők itt is – ott is. *Kárpátalja*, 13. szám.
- Kozma Endre (1995): Áldozat a fennmaradásért (Kárpátaljai magyar iskolaügy, 1986–1989). *Kárpátaljai Szemle*, 4. szám, 19–21, 5. szám, 20–21.
- Kozma Endre (é.n): Észrevételek a kárpátaljai magyarságnak és helyzetének állapotáról. *Kárpátaljai Minerva*, 1. kötet, 2. füzet, 79–90.
- Kibujik a szög a zsákból. *Kárpátaljai Szemle*, 2. évfolyam, 1. szám.
- Kulin Zoltán (1994): Felső fokon magyarul. In *Kárpátalja*, 1994., 8. szám.
- Kulin Zoltán (1995): Ingatlan ingatlanügy? In *Kárpátaljai Szemle*, 1993., 5. szám.
- Lizanec, Petro (1994): Ukrajinszka mova v uhorszykomovnih skolah Zakarpattya ta v Uhorscsini. *Acta Hungarica* III, 125–130.
- Móricz Kálmán (1990): Továbbtanulás – magyarul. In *Kárpátalja*, június 9., 7.
- M. Takács Lajos (1991): Két évtized magyarországi és kárpátaljai magyar irodalmi és filológiai kapcsolatairól. In *Kárpátalja*, 16. szám.
- Nagy Zoltán Mihály (1992): Nyílt levél Lizanec Petro professzornak, az Ungvári Hungarológiai Központ igazgatójának. In *Kárpátalja*, 1. szám
- Orosz Ildikó (1990): Non Scholae, sed vitae ... *Hatodik Síp*, 2. szám.
- Orosz Ildikó (1994): A kárpátaljai magyar nyelvű oktatás távlati fejlesztésének lehetőségei. *Kárpátaljai Szemle*, 5. szám, 8–9.
- Orosz Ildikó (1995): *A magyar nyelvű oktatás esélyei Kárpátalján* (Dokumentumgyűjtemény). Intermix, Ungvár–Budapest.
- Orosz Ildikó (1997): Esettanulmány a Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola születéséről. Határmenti együttműködés a felsőoktatásban. *Acta Pedagogica Debrecina*, Debrecen.
- Orosz Ildikó (1998): Anyanyelvről, oktatásról egy koncepciótervezet kapcsán. *Közoktatás*, 2, 3–5.
- Orosz Ildikó (1999): Kisebbségi oktatás Kárpátalján. *Nyelvünk és kultúránk*, 106. szám, 61–77.

- Orosz Ildikó (2005): *A magyar nyelvű oktatás helyzete az ukrán államiság kialakulásának első évtizedében*. PoliPrint, Ungvár.
- Orosz Ildikó (2006a): A KMTF hasznosulásának vizsgálata Kárpátalján. In *Felsőoktatási támogatások és hasznosulásuk Kárpátalján*. PoliPrint–KMF, Ungvár–Beregszász, 113–156.
- Orosz Ildikó (2006b): A magyarországi támogatások hasznosulásának vizsgálata Kárpátalján a többségi és kisebbségi lakosság körében. In *Felsőoktatási támogatások és hasznosulásuk Kárpátalján*. PoliPrint–KMF, Ungvár–Beregszász, 297–306.
- Orosz Ildikó (2007a): Szórványok anyanyelvű/anyanyelvi oktatásának helyzete Kárpátalján a XXI. század elején. In *Magyarok a Tisza-forrás környékén. A felső-Tisza-vidéki magyarok anyanyelvi oktatási helyzete egy kutatás tükrében*. PoliPrint, Ungvár, 10–44.
- Orosz Ildikó (2007b): *A függetlenségtől a narancsos forradalomig. A kárpát-aljai magyarság helyzete a független Ukrajnában (1991–2005)*. PoliPrint, Ungvár, 407.
- Orosz Ildikó–Molnár Eleonóra (2008): Karrierutak vagy parkoló pályák. Friss diplomások karrierje, migrációs tendenciája, felnőttképzési igényei Kárpátalján. In *Educatio*. Tavasz, 143–158.
- Soós Kálmán (1993): Magyar tudományos élet Kárpátalján. *Magyar Tudomány* 1993/5. p. 635–638.
- Vascssuk, Fegyir (1998): Sztvorennya u kraji Nacionaljnogo unyiverszityetu – majbutnye viscsoji skoli Zakarpattya. In *Rio-inform*, február 28., 1 16 (157).
- Válasz Nagy Zoltán Mihálynak. A Hungarológiai Központ munkatársainak levele. In *Kárpátalja*, 1992, 3. szám.
- Dr. Veres Gábor–Popovics Vladimir (1999): *Nemzetiségi iskolák Kárpátalján 1919–1991*. Beregszász.

OROSZ ILDIKÓ

1960. március 19-én születtem az Ungvári járási Nagydobronyban (Kárpátalján), pedagógus családban. 1977-ben felvételt nyertem az Ungvári Állami Egyetem matematika szakára, ahol 1983-ban kaptam matematika tanári diplomát. Tanulmányaim alatt a Nagydobronyi Középiskolában dolgoztam napközis nevelőként, tanítóként, majd 1982-től matematikatanárként. 1985-ben kineveztek az iskola oktatásáért felelős igazgatóhelyettesévé. 1990-ben a

Nagydobronyi Középiskola tanári, szülői és tanulói testületéből álló konferenciája megválasztott igazgatónak. Az igazgatói teendőket az adott intézményben 1995-ig láttam el. Ekkor felvételt nyertem a Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Neveléstudományi Tanszékének „A nevelés és művelődés társadalmi összefüggései” című doktori program képzésére. 1998-ban megszereztem az abszolutóriumot. 2001-ben megvédtem doktori értekezésemet. 1996-tól tanítok pedagógiát a Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskolán. 2003-tól pedig a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola vezetője lettem. 2000-től látom el a Főiskola elnöki teendőit.

Kutatási területem: a kárpátaljai magyar nyelvű/nyelvi oktatás helyzete 1944 után; a kárpátaljai magyarság továbbtanulási esélyei és lehetőségei, karrierkutatások; a szórványok, szórványoktatás és művelődés Kárpátalján; a kisebbségek kisebbsége – magyar ajkú romák oktatási helyzete Kárpátalján.

Kitüntetéseim: A Kárpátaljai Megyei Tanács oklevele az oktatásban végzett tevékenységért (2002); A Magyar Professzorok Világtanácsa „Pro Universitate et scientia” plakett (2002); „Ukrajna érdemes oktatási dolgozója” cím (2004); Az Információs Társadalomért szakmai érem (2005); Az MTA Arany János emlékérmé (2005); A Kisebbségekért – Pro Minoritate Alapítvány Lőrincz Csaba díja (2010); A Magyar Köztársasági Érdemrend Tiszti keresztje kitüntetés (2010).

UKRAJNA – Kárpátalja

Orosz Ildikó–Váradi Natália
Tehetséggondozás Kárpátalján

Tudományos Diákköri Konferencia
(Beregszász, 2011)

Nagyberegi Népzenei és Néptánc Tábor
(Nagybereg, 2011)

Jankovics Mária Alkotótábor
(Beregszász, 2012)